

AZ ILLÉSHÁZY NÁDOR FELETT MONDOTT BÚCSUZ- TATÓ NYOMTATÁSI HELYE ÉS SZERZŐJE.

(Hat szövegközti hasonmással.)

Közreadva REXA Dezső úr cikkét, mely a Régi Magyar Könyvtárt egy tárgyánál fogva is érdekes, eddig ismeretlen nyomtatvánnyal gyarapítja, lehetetlen megjegyzés nélkül hagynunk azokat az érveket, amelyekre támaszkodva az ujonnan előbukkant művecske nyomtatási helyét megállapítani törekszik. REXA ugyanis ezen 1609-ben készült *oratio* latin betűtípusai és igen közönséges, számos közel rokon, sőt azonos változatban úgy hazai nyomdáinkban, mint a németországi műhelyekben használt záródíszje alapján ugyanazon, egyelőre közelebről ismeretlen kassai sajtó termékének tekinti, ahol az 1657. évi *Ehren-Geticht* készült s így a levéltári adattal bizonyíthatóan 1610-ben keletkezett FISCHER-féle nyomda mellett s azt megelőzőleg egy eddig ismeretlen műhely létezését tételezi fel, amely 48 további éven át egyetlen nyomtatvánnyal sem adott életjelt magáról. Már ez az egy körülmény is elég ahhoz, hogy a két nyomtatvány közti kapcsolat helyességét kételkedve fogadjuk. Még jobban megdől a föltevés helyessége, ha gondosan összevetjük az *oratio funebris* zárólécét (1. ábra) s az *Ehren-Geticht* keretrajzát (2. ábra), mert az összehasonlításból kétségtelenül kiderül, hogy a rajz hasonló ugyan, de korántsem azonos. Ellenben tökéletesen megegyezik a német költemény keretlécje BUSSÆUS Mihálynak ugyancsak Kassán, SCHULTZ Dániel sajtójából 1625-ben kikerült *Jesus!* c. műve címlapján található vignetta elemeivel (3. ábra), amiből esetleg arra lehet következtetnünk, hogy az *Ehren-Geticht* abból a könyvnyomdából került ki, amely 1657-ben az egykori SCHULTZ-féle nyomda felszerelésével

dolgozott. Azért mondjuk, hogy esetleg, mivel ebben a korban, amikor a nyomdászok túlnyomó része a betüöntőműhelyekből készen kapta tipográfiai készletét, az ilyen megegyezések döntő súllyal már nem bírnak.

Mindazonáltal a nyomtatványok meghatározásánál ez összehasonlító módszert, jobb híjján, még e kései korban is fölhasználhatjuk, de véleményünk szerint ez esetben a meghatározandó

1. ábra.

2. ábra.

nyomtatvány készítésekor tényleg fennálló nyomdák közt kell kereskednünk.

Ha már most ez alapelv szemmeltartásával keresünk ILLÉSHÁZY halottas beszédéhez analógiákat, úgy — a Magy. Nemz. Múzeum gazdag anyagában — a következő megegyezésekre bukkanunk:

1. Az *oratio funebris* címlapjának (hasonmását l. a 4. ábrán) keretrajza, teljesen azonos a Pozsonyban 1609-ben *Egy keresztien*

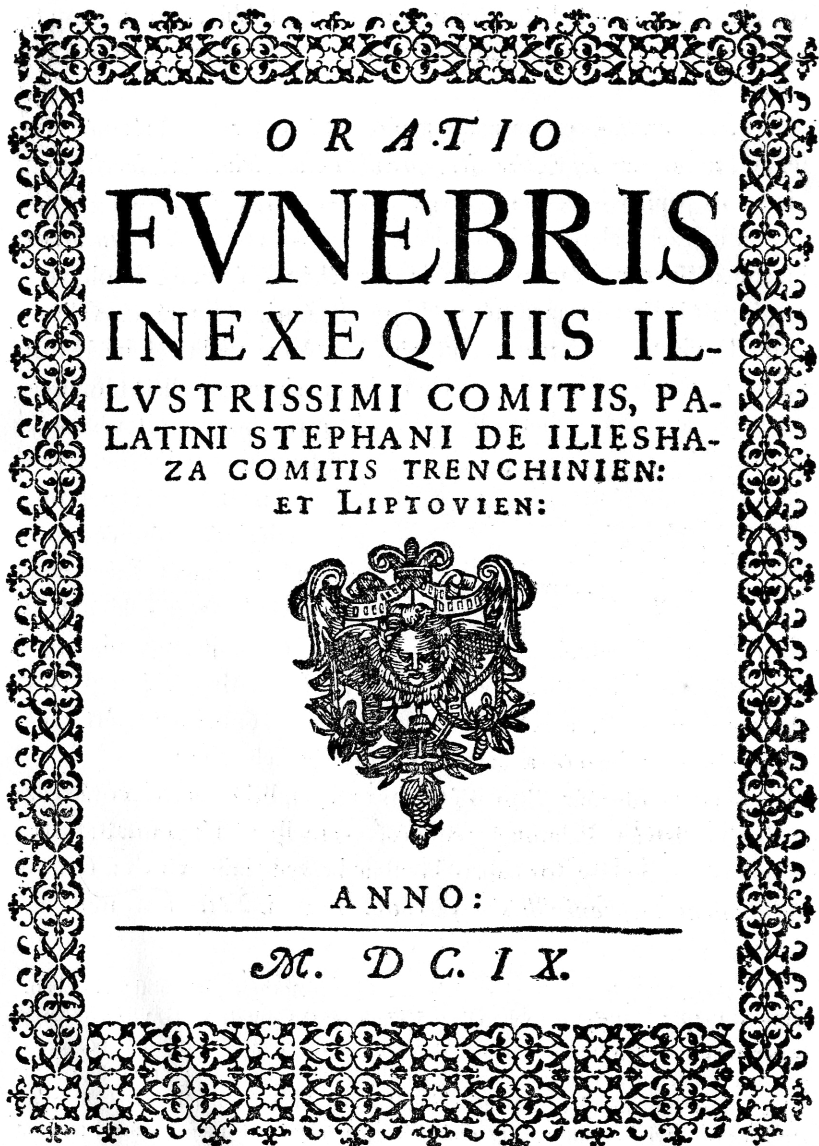
3. ábra.

predikatorhol... iratot oet szép level címen megjelent nyomtatvány fejléceivel (5. ábra).

2. Az *oratio* betűi metszésre és nagyságra, valamint a nyomtatás tisztaságára nézve is teljesen azonosak a Pozsonyban 1611-ben in aula archiepiscopali készült *Decreta synodi provincialis* szövegéhez használt típusokkal.

3. Az *oratio* címlapján alkalmazott angyalféjes vignetta (4. ábra)

tökéletes megfelelőjét ugyan nem sikerült megtalálnom, de az

4. ábra.

Ordinum regni Hungariae 1619-iki, SZABÓ Károly szerint, pozsonyi

kiadása utolsó lapján egy ehhez annyira hasonló fametszet díszlik (6. ábra), miszerint kétségtelen, hogy ez utóbbi a mi nyomtatványunkon használt vignetta mintájára, esetleg annak pótlására készült.

4. Az *oratio*-hoz használt papiros kétfejű sast ábrázoló vízjegye azonos az *Egy keresztien predikatorból iratot et level* című kiadvány papirosának vízjegyével.

Mindezek alapján hajlandók vagyunk az *oratio funebris*-t inkább a pozsonyi érseki nyomda termékének tartani. E föltevést megingatni látszik az a tény, hogy ILLÉSHÁZY luteránus vallású volt, de viszont, ha tekintetbe vesszük, hogy politikai beszédről van szó, melyben egyetlen bibliai idézet sincs, a valláskülönbség egymagában nem lehet elegendő ok arra, hogy föltevésünket fenn ne tarthassuk.

5. ábra.

Annál is inkább fenntarthatjuk e föltevést, mivel a magát meg nem nevező szerző kilétét is

sikerült megállapítani. Az *oratio funebris* szerzője ugyanis nem más, mint BERGER Illés magyar királyi történetíró, aki egyideig Pozsonyban is élt a XVII. század elején s 1600 körül tért meg a luteránus egyházból a katolikus egyház kebelébe.¹

BERGER-ről már BOD Péter is megemlíti,² hogy «órált az ILLÉSHÁZY István Palatinus temetésén, amelyet kinyomtatattott», HORÁNYI³ pedig ily formában közli a beszéd latin címét: *Oratio de laudibus Stephani Illésházy 1609*. FRANKL kereste a munkát,

¹ FRANKL Vilmos, Berger Illés m. kir. historiograph című cikkében, mely a *Századok* 1873. évfolyamában jelent meg s amelyre HAVRÁN Dánie t. barátom tett figyelmessé, HORÁNYI nyomán megteszi BERGER-t a pozsonyi ág. h. ev. liceum tanárának, ez azonban alig lehetséges, mivel «1600-ban már mint buzgó és vallásáért lelkesülő katolikus lép föl az írói pályán» (i. h. 376. lap), a pozsonyi liceumot pedig csak 1606-ban alapította meg a városi tanács. (V. ö.: MARKUSOVSKY S., A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története. Pozsony, 1896. 7. l.)

² Magyar Athénás. 1766. 36 l.

³ Memoria Hungarorum. 1775. I. 179.

de neki «nem sikerült a munkából egy példányt sem találni». ¹ Most egy szerencsés véletlen kezünkre játszott a sokat keresett dolgozatot, mely érdekes kortörténeti adalék.

Amikor a szerző kilétét megállapítanom sikerült, első dologom volt, hogy BERGER egyéb ez időben nyomtatott műveivel is egybe vessem az *oratiót* s e végből január 23-án megkerestem a bécsi K. k. Hofbibliothekot, amely azonban csupán a cikk elkészülte és betördelése után, valósággal a tizenkettedik órában, február 27-én, tett eleget kérésemnek. A megküldött nyomtatványok közül kettőn, ú. m. a *Gratulatio* és *Caduceus* címűn, melyek 1607-ben készültek és címlapjukon az *oratio*-nál is használt keretdísz viselik, a nyomtatás helye és a könyvnyomtató neve is fel van tüntetve: *Viennae Austriae, typis Margarethae Formicae Viduae*. Nem lehetetlen tehát, hogy az *oratio* is e bécsi nyomda terméke s így REXA adaléka a Régi Magyar Könyvtár III. kötetét gyarapítja.

GULYÁS PÁL.

¹ Századok. 1873. 382.

6. ábra.